

OPPOSITIONEN

OCH REGERINGENS EKONOMISKA POLITIK

SOCIALDEMOKRATERNA besvara alltid den kritik, som rikstats mot dess ekonomiska politik för dennas brist på förutseende och effektivitet, med att fråga efter oppositionens egna linjer eller alternativ. Det är dock lätt att visa upp, att oppositionen notoriskt varnat regeringen alltsedan dess tillkomst efter samlingsregeringens sprängning. För innebörden av och konsekvensen i denna kritik ges här nedan en summarisk exposé över högerens ekonomiska politik efter krigets slut, författad av den nyvalde suppleanten i riksbanksfullmäktige, fil. lic. Henrik Åkerlund.

I remissdebatten vid 1945 års höstriksdag — den första efter krigets slut och samlingsregeringens avgång — uttalade högerpartiets ordförande hr Domö:

»Sveriges näringsliv är i dag starkare, bättre organiserat och konsoliderat än flertalet andra länders. Våra produktionsmedel finnas i behåll, skonade av kriget. Vår arbetskraft är i god kondition och har undsluppit nöd. Transportmedel och transportvägar stå på en särskilt hög nivå i jämförelse med de krigshärjade ländernas. Vår handelsflotta är en av de bättre i världen.»

Hr Domö tillade:

»Vi stå inför alla de frågor, som sammanhånga med omställningen till fredsförhållanden. Vårt folk får inte något tillfälle att slappna av eller slå sig till ro efter de utståndna mödorna. Det gäller i stället att med friskt mod gripa sig an med uppgifterna att göra Sverige ännu starkare än vad det i dag är.»

Den alltid ledande tankegången har för oppositionen varit att utveckla ett starkt näringsliv. Endast genom ett sådant kan trygghet skapas för det svenska folket. Krigsårens utomordentliga anspråk såväl för krigsberedskapen som försörjningen kunde klaras endast tack vare den rådande produktionsordningens effektivitet.

»Vi ha svårt att tro», yttrade hr Skoglund vid samma tillfälle i riksdagens andra kammare, »att en utvidgad statsdrift på snart sagt alla områden, vilket vissa högljudda stämmor kräva, kommer att medföra ökad produktion eller skapandet av ett bättre underlag för en allmän höjning av välståndet.» Och hr Domö underströk: »Det vore önskvärt, att vi hade en översiktlig plan för krisregleringarnas successiva avskrivning att gå efter.»

Under hösten 1945 och våren 1946 utarbetades högerns nya program, vilket förelades 1946 års riksstämman. I bestämd motsättning till arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som kräver samhällets omvandling i socialistisk riktning, uttalas i det av riksstämman antagna programmet: »Näringsfriheten skall återställas. Krigsårens ransonerings- och regleringar böra utan dröjsmål avskaffas, så snart förutsättningar härför föreligga. Socialiseringen skall bekämpas.»

Penningpolitiken. Penningpolitikens uppgift är att reglera penningvärdet. På det ekonomiska området är det statsmakternas väsentligaste uppgift. Riksbanken har det omedelbara ansvaret för penningvärdets upprätthållande. Under krigsåren sjönk det emellertid med ungefär en tredjedel. 1944 års riksdag beslöt på samlingsregeringens förslag, att penningvärdet efter hand skulle höjas, genom att en väntad förbättring i varuförsörjningen efter krigets slut skulle komma alla medborgare tillgodo i form av sänkta priser. Detta penningpolitiska program, varom alla i den nationella samlingen deltagande partierna voro eniga, kullkastades genom finansminister Wigforss' bekanta tal i Göteborg i 1944 års valrörelse. Dennes nya program gick ut på att söka uppnå en förbättrad standard genom höjning av penninginkomsterna i stället för genom sänkta priser. I stället för att höja penningvärdet har finansministerns program formulerats såsom en stabilisering av varupriserna för att söka bevara kronans köpkraft i »konsumenternas händer». Högern har emellertid hävdad plikten att upprätthålla kronans köpkraft även i spararnas och producenternas händer. Detta är nämligen en förutsättning för ett tillräckligt sparande och en effektiv produktion. Utvecklingen har till fullo visat, att det icke går att med hjälp av priskontroll förhindra en försämring av kronans värde i »konsumenternas händer», om en allmän höjning av penninginkomsterna genomföres. Den socialdemokratiska regeringen har grundligt misslyckats med sitt penningpolitiska program. Vårt land saknar i nuvarande stund ett livsdugligt sådant.

Inkomstpolitiken. De inkomster, som genom försäljning av varor till gällande priser och tillhandahållande av tjänster tillförts företa-

gare och fria yrkesmän eller i form av löner utbetalats till löntagarna, ha till följd av den förda penningpolitiken undergått en synnerligen stark ökning. Denna överstiger väsentligt ökningen av varuproduktionen sedan krigsslutet. En mot den starka ökningen av penninginkomsterna svarande höjning av levnadsstandarden har därför icke kommit till stånd. Däremot har ansvällningen av penninginkomsterna haft många olyckliga verkningar, vilka kort kunna sammanfattas i uttrycket: ökad inflationsfara. I den hejdlösa intressekamp, som utlösts, är det fara för att mindre grupper och framför allt medelklassen kläms mellan sköldarna. Högern har bestämt hävdat, att svagare gruppers intressen inte få åsidosättas, att tjänstemän i enskild och allmän tjänst, hantverkare, handlande och andra småföretagare, jordbrukare och de fria yrkenas män kunna kräva respekt för sina insatser i produktionslivet och faktiska inkomster, som göra det möjligt för dem att hålla sin kulturella och materiella standard.

En allmän samling i inkomstpolitiken måste ersätta den ohämdade kampen om höjda penninginkomster. Hösten 1946 föreslog de borgerliga partierna enträget en s. k. rundabordskonferens om främst inkomstpolitiken, men detta avböjdes av finansministern. En sådan konferens kom till stånd på regeringens inbjudan först i januari 1947. Utsikterna att vinna påtagliga resultat hade då avsevärt försämrats. Regeringspartiet hade dessutom på förhand fastslagit sin inställning genom en deklaration, vilken bl. a. innehöll, att inflationshotet icke betraktades såsom ett avgörande hinder mot en fortsatt justering av den nuvarande fördelningen av produktionsresultatet. Härigenom hade frågan om en allmän samling i fråga om inkomstpolitiken från början avvisats av regeringen. Då regeringsrepresentanterna under förhandlingarnas gång icke voro villiga att modifiera sin inställning i den avgörande frågan om principerna för inkomstpolitiken, avbrötos förhandlingarna utan resultat.

Utvecklingen av försörjningsläget. De stora anspråk på försörjningen med varor och material, som den förda inkomstpolitiken med nödvändighet måste ställa, har gjort det ofrånkomligt att med största uppmärksamhet följa utvecklingen av försörjningsläget och noggrant granska regeringens utvägar för att tillgodose behoven. Den 20 mars 1946 riktade hr Domö en interpellation till dåvarande statsministern, vari anhölls om en redogörelse för hur regeringen såg på de aktuella försörjningsfrågorna. Hur pass väl motiverad denna interpellation var, framgår av att nära nog på

dagen ett år senare eller den 15 mars 1947 regeringen fann sig föranlåten att införa en reglering av importen. Under den tid, som förflutit mellan dessa båda tidpunkter, hade försörjningsbehovet tillgodosetts genom import i en sådan utsträckning, att landets innehav av utländska betalningsmedel nära nog uttömts. Om försörjningsfrågorna beaktats i tid, hade en reglering av importen sannolikt aldrig blivit erforderlig. I olika sammanhang i motioner, interpellationer och riksdagsanföranden ha försörjningsproblemen tagits upp till behandling. Därvid har konsekvent understrukits nödvändigheten att öka produktionen i synnerhet av nödvändighetsvaror.

Prispolitiken. Den roll priskontrollen spelat i produktionshämmande riktning har upprepade gånger varit föremål för kritik. I remissdebatten hösten 1945 förklarade hr Domö, att ett bestämt motstånd skulle resas mot de krav, som framfördes från radikalt håll, att göra priskontrollen till en bestående institution i vårt näringsliv. Förslag har vid flera tillfällen framförts om ett upphävande av priskontrollen på vissa områden för att ernå en sanering av prisbildningen. Hösten 1946 riktades en tungt vägande kritik i riksdagen mot den snedvridning av produktionen, som blivit följden av priskontrollens felaktiga tillämpning. I överensstämmelse med sin uppfattning om priskontrollen som blott en tillfällig kristidsinstitution yrkade högern i en motion vid 1947 års riksdag på en begränsning av de utvidgade befogenheter, vilka tillagts priskontrollnämnden i ett förslag till ny prisregleringslag. Konsekvent har hävdats, att prispolitiken måste beakta höjda produktionskostnader, att allmänheten gagnas mer av att det finns varor att köpa, även om de bliva något dyrare än att varorna icke produceras till följd av för lågt medgivet pris. Partiet har motsatt sig en beskattning, som skulle leda till höjda priser på oundgängliga varor, likaväl som en subventionering av vissa nödvändiga sådana i syfte att sänka deras priser. Bristen på konsekvens och planmässighet i regeringens åtgärder att låta en departementschef driva upp nödvändighetsvarornas priser genom beskattning och en annan pressa ned dem genom subventioner har påtalats. T. o. m. *samma* vara hade så när blivit utsatt för en sådan behandling, i det att finansministern övervägde att lägga skatt på skodon som folkhushållningsministern redan subventionerade genom subvention på läder. En sådan politik måste leda till en överbeskattning av allmänheten.

Handels- och kreditpolitiken. Den kreditgivning till främmande

länder, som förekom under samlingsregeringens tid, ägde rum under allmän enighet mellan partierna. Redan under höstriksdagen 1945 framförde högerns talesmän betänkligheter mot den fortsatta kreditgivningen till skilda länder, som ingick som delar av de handelsavtal, vilka slötos. Farhågor yppades framför allt för att landet icke skulle orka med så stora åtaganden i form av nya krediter. Särskilt kom detta till uttryck, när regeringen i början av 1946 års höstriksdag framlade för riksdagen det kombinerade handels- och kreditavtalet med Sovjetunionen. Avtalet förutsatte ett ömsesidigt handelsutbyte om c:a 500 milj. kr. i vardera riktningen och en svensk export på kredit om 1,000 milj. kr., allt under en femårsperiod. En bestämd gensaga uttalades mot såväl kreditens storlek som det sätt varpå riksdagen genom regeringens maktfullkomliga uppträdande med åsidosättande av utrikesnämnden ställts inför ett fullbordat faktum.

Att en minskning av exportinkomsterna till följd av leveranser på kredit samtidigt som försörjningsbehoven framkallade en stark ökning av importen måste leda till en häftig minskning av landets förråd av utländska betalningsmedel, d. v. s. guld och valutor, stod klart på hösten 1946. För det allvarliga i en sådan utveckling varnades och krav framfördes i riksdagen på effektiva motåtgärder för att stoppa den farliga utvecklingen i samband med debatten om subventionerna på vissa utländska råvaror, främst bomull och läder. Under hela vårriksdagen 1947 utgjorde de allt hastigare sjunkande valutareserverna ett återkommande tema för vådorna av regeringens allmänna ekonomiska politik. När regeringen mot slutet av riksdagssessionen anhöll om riksdagens medgivande att även rekvirera privatpersoners och andra enskildas utländska tillgångar, reste partiet bestämda invändningar i en motion mot att fullmakt skulle lämnas att rekvirera och realisera svenska företags dotterbolag i främmande länder.

Regleringsväsendet. Sedan exporten av de viktigaste exportvarorna, massa, papper och trävaror lagts under statlig reglering såväl i fråga om priser som kvantiteter och importen blivit underkastad licensgivning och valutatilldelning har punkten 19 i arbetarrörelsens efterkrigsprogram förverkligats. Utrikeshandels reglering såväl som hela regleringsväsendet i övrigt bygger på krigtidens kvardröjande fullmaktslagstiftning. Den viktigaste av denna är allmänna förfogandelagen. I en motion till innevarande års riksdag har partiet krävt dennas upphävande och begärt förslag till särskild lagstiftning för sådana regleringar, som på grund

av försörjningsläget ännu oundgängligen måste bibehållas någon tid.

Finans- och skattepolitiken. Krigstidens hårda skattetryck borde enligt partiets mening ha lättats, när kriget var över, och önskemål härom framfördes redan vid 1945 års höstriksdag. Till följd av de stora utgifter för folkpensioner och barnbidrag, som voro att vänta, yrkades på en långsiktig plan för statens väntade utgifter och inkomster. Hållpunkter härför erfordrades för ett ställningstagande till frågan om skatternas höjd. En sådan finansieringsplan framlades också våren 1946 av regeringen, samtidigt som denna anhöll om riksdagens uttalande rörande omsättningskattens borttagande. I en motion framlade högern en alternativ finansplan, som gick ut på en successiv sänkning av den direkta beskattningen för att främja arbetsamhet, företagsamhet och sparande. Då regeringen i sin proposition hade föreslagit en tillfällig underbalansering av budgeten under budgetåret 1948/49, uttalade partiet i sin motion en bestämd gensaga häremot under återopande av de påtagliga riskerna för en ytterligare penningvärdeförsämring. I fråga om det förutsatta utgiftsprogrammet yrkades, att försvarets effektivitet skulle upprätthållas och att barnbidragsreformen skulle provisoriskt lösas i avvaktan på en utredning av det lämpligaste sättet att förena barnbidragen med ett bibehållande av de skattefria barnavdragen; deras slopande skulle kännbart höja barnfamiljernas skattebörd. Partiets finansplan räknade med något lägre utgifter än regeringens proposition men med något större inkomster — vilket utvecklingen visade vara riktigt — varför utrymme fanns för skattesänkningar utan kompenserande skattehöjningar på andra områden.

Den stora frågan vid 1947 års riksdag var finansministerns förslag till nya direkta skattehöjningar, innebärande skärpt progressivitet i den direkta inkomstbeskattningen, höjd förmögenhetsskatt, höjd bolagsskatt samt införande av en ny kvarlåtenskapskatt. I sin motion i skattefrågan yrkade högern avslag på regeringens hela förslag samt begärde en ny utredning av hela frågan för att få verkningarna av de föreslagna skattehöjningarna på näringslivet klarlagda. Det framhölls med skärpa, att en höjning av den direkta beskattningen skulle verka hämmande på arbetsamheten, återhållande på företagsamheten och förödande för sparsamheten och därigenom direkt driva på inflationen. I avvaktan på den begärda utredningen föreslogs en provisorisk skattelättnad med 200 kronor per familj och 130 kronor för ensamstående person,

vilket en företedd beräkning av statens inkomster och utgifter visade vara möjligt inom ramen för en balanserad budget.

Den alltmer överhängande inflationsfaran bl. a. ådagalagd genom minskningen av sparandet och riksgäldskontorets misslyckade försök att konvertera det s. k. tredje försvarslånet i augusti 1947 föranledde regeringen att i november inbjuda oppositionspartierna att genom utredningsmän i Kungl. Maj:ts kansli delta i detaljutformningen på vissa områden av en antiinflationspolitik, vars huvudlinjer uppdragits av regeringen. Erbjudande av principiellt samma natur kom partiet till del innevarande vår att genom representanter få delta i fördelningen av den bensinkvantitet, som kunde ställas till förfogande. I sitt svar på regeringens inbjudan i november framlade partiet vissa alternativa riktlinjer för inflationskrisens bekämpande. Bland annat föreslogs införande av vissa lyxskatter och acciser på umbärliga varor och ifrågasattes en allmän lågprocentig varuskatt på ett tidigare stadium än i detaljhandeln, vilka skatteinkomster icke finge användas för löpande statsutgifter, utan vore avsedda för att bekämpa inflationen. I det förslag till skärpt indirekt beskattning, som regeringen framlagt till innevarande års riksdag, ingick emellertid en mycket väsentlig skärpning för varor av rent oundärlig natur, t. ex. bensinen. Den därav föranledda höjningen av transportkostnaderna måste leda till höjda priser för en lång rad av livsmedel och andra oundärliga varor. Partiet yrkade avslag på förslaget till höjd beskattning av motorismen med motivering att oundärliga varor icke borde drabbas. Det framhölls även, att automobilskattemedel enligt vedertagen princip endast borde användas för vägväsendets underhåll och förbättring, och att i den mån det här vore fråga om tvångsvis upplåning för andra ändamål, en återbetalning skulle leda till ökat skattetryck på andra områden i framtiden. I fråga om den föreslagna beskattningen av oundärliga varor hävdar partiet den uppfattningen, att inkomsterna härav skola användas i kamp mot inflationen, och att det effektivaste resultatet skulle uppnås, om staten uppköpte sina i riksbanken befintliga obligationer. Detta har varit en förutsättning för partiets anslutning till den nya indirekta beskattningen. Formen för densamma har blivit en punktbeskattning, mot vilken starka invändningar rests, när den leder till orättvisor och snedvrider prispildning och produktion.

Penningväsendet och riksbankspolitiken. Ett sunt penningväsen är ett villkor för näringslivets sunda utveckling och en förutsättning för medborgarnas förtroende för kreditväsendet. Sparandet

Oppositionen och regeringens ekonomiska politik

är först och främst en förtroendesak. Partiet har konsekvent framhållit nödvändigheten att icke skada sparandets livsnerv. Riksbanken, som är vad man brukar kalla en bankernas bank, bör i enlighet med grundlagens bud vara en självständig och oberoende institution, vars uppgift är att upprätthålla sundheten i penning- och kreditväsendet. Mot strävanden att överföra riksbankens verkliga beslutanderätt i de viktigaste penningfrågorna till regeringen har partiet reagerat. Motionsvägen har partiet yrkat på fullmaktslagstiftningens upphävande i fråga om riksbankens sedelutgivning m. m. Vid innevarande års riksdag har partiet i en motion motsatt sig, att sambandet mellan sedelutgivning och guldinlösen av sedlarna helt upphäves. Riksbankens politik, som bestäms genom inflytande från regeringspartiets sida, att uppköpa statens egna obligationer i synnerligen stor omfattning, har högern deciderat motsatt sig.

Henrik Åkerlund.